

Gazi Üniversitesi
Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî
Araştırma Merkezi

HACI BEKTAŞ VELÎ

Araştırma Dergisi
Research Quarterly

Kış
Winter 2004/32

ANADOLU'DA ULU KADIN KİŞİLER VE HALK İNANÇLARI

Yaşar KALAFAT*

ÖZET

Bu yazıda, Anadolu'da çeşitli yerlerde bulunan ulu kadın kişilere ait türbe, yatır ve mezarlarla ilgili bilgi verilmekte ve bunlar çerçevesinde oluşan halk inançlarından bahsedilmektedir.

ABSTRACT

In this writing, information is given about the "turbe" (tomb) and "yatır" (a place where a holy man is buried) of "Ulu Kadın"s (woman who are accepted as holy) which are located at various regions in Anatolia. The folk beliefs that have been formed about these places are also mentioned.

Anahtar Kelimeler: Ulu kadınlar, Halk inançları, Türbe

Key Words: "Ulu Kadın"s, Folk Beliefs, Turbe

Giriş

Anadolu kadın erenleri konusunu çalışmayı uzun zamandan beri düşünüyorduk. Bu türden çalışmaları bazen coğrafi alan esaslı bazen de Horasan Eri veya Ahi Erenleri gibi başlıklar altında yapmaya çalışıyorduk. Ulu canlar arasında hep Anadolu anaları ve bacıları geçince sanki kutsal kadın kişileri ihmal ediyoruz, zehabına kapılıyorduk. Nihayet topladığımız malzemeyi tasnif edip yorumlamaya karar kıldık. Biz, halk kültürünün inanç alt alanında yoğunlaşmaya çalışıyoruz. Böyle olunca da kadın kişi türbelerini obje olarak seçtik.

Esasen er olmak, gönül eri olmak erkekliğin ve dişiliğin üzerinde âdeta belirleyici üst kimlik sıfatıdır denilebilir. Erlik bir misyon taşıyıcılığı ise, ki öyledir; bu taşımayı muhakkak erkek, erden beklemek halk sofizmine de aykırıdır. Halk sufizminde "Dişi veliler, cinsiyet olarak fiziksel yapı itibarıyla dişi olanlar değildir. Dişi veliler, büyük veliler kategorisini oluşturur. Büyüklükleri daha verici ve daha üretken oluşlarındandır.

Esasen konunun felsefi ve analitik izahı bir tarafa bırakılırsa, Ahmet Yesevi'nin dini algılama ve yansıtma biçimi kadın kişilere kapalı olmayınca Horasan erliği er kişilik kapsamında ise kadın kişilik de Horasan kadını olmalıydı. Nitekim bacılar, analar veya bu isimle anılmasalar da aynı misyonu taşıyan ulu kızlar, gelinler, ninelere, olmalı idiler ve nitekim vardılar. Daha derinden düşünülünce ki, bunda zaruret vardır, Horasan erleri ilâhî kelimetullah için yola çıkmış er kişiler iken, bu kutsal davanın eri olabilmek için er kişi şartının aranması inancın mahiyetine aykırı olurdu. Bu arada Horasan erliği ilâhî misyonun bir döneme mahsus misyonerleri iken şüphesiz Anadolu'nun Türk-İslâm yurdu olması hedefine ulaşmakta misyon devamlılığını yitirmedi. X. yy.daki arayış XV. yy.da da devam etti ve XX. yy.da da devam etmektedir. Bu süreklilik sadece er kişilere has bir haz, bir ulûhiyet değildi.

Tiplemenin merkezinde aşk vardı. İlâhî aşkı sadece cinsiyete mal etmek, aşkla, âşıklıkla bağdaşmazdı. Bunun içindir ki Allah rızası için canından olabilmek her türünden şehit olabilmek kadın kişilerinize de açık bir kapıdır. Ölmeden ölebilmek, nefis ıslahı ile *insan-ı kâmile* giden yola yönelmek genel anlamda her sosyal statüdeki kadınlarımızın da doğal olarak hakkıdır. Bu arada, Ehl-i Beyt'ten olmak, sahâbeden olmak, şeyh veya seyitlikten hareketle ulvi statü edinebilmek sadece cinsiyetlerden birinin tekelinde değildir. Biz bu incelememizde bunları da örneklendirmeye çalıştık.

Tengricilik inancında Türk Tengre, ulusu yok olmaktan korurken Kağan İltiş'i ve eşi Ece İl-Bilge'yi gönderiyordu. Hâl bu olunca kadının kutsiyeti gündeme gelir. Destanlarımızda kutsal varlıklardan gebe kalan kızların varlığı anlatılır. Alan Koya, gökten inen bir ilâhtan hamile kalır. Kazaklar, Sağın adlı bir beyin kırk cariyesinin parmaklarını suya daldırıp gebe kalmalarından türerler. Konunun Muhammediyet evveli Türk inanç dünyasındaki boyutuna da vesile oldukça değinmeye çalıştık. Umay Ana gibi kütlerde, cinsiyet bahsine yeterli olmasa da açıklık getirmeye çalıştık. Bu çalışmanın yetersizliğinin farkındayız. Evvelce daha ziyade Diyanet İşleri Başkanlığının arşiv kayıtlarını esas alarak çalışma yapıyor, bazı karşılaştırma ve yorumlarla çalışmamızı sürdürüyorduk. Bu defa aynı arşive ilâveten, yüksak lisans ve doktora tezlerini, il monografilerini ve makale ve bildirimleri de kaynaklarımıza aldık. Amacımız ileride yapılacak yeni çalışmalarla türbeler etrafında oluşan kadın merkezli inançlardan hareketle eksikliğimizin giderilmesine katkıda bulunmaktadır. Bereket, fedakârlık ve benzeri alanlarda kadın kişilerinize de güzellikleri tespit edebilmek, böylece geleceğin kadın kişi tiplemesine katkıda bulunmaktır. Tespit edilebilen türbeler, belirli sıralamaya tabi tutulmadan aşağıda belirtilmektedir. Yeri geldikçe, bazı halk inançlarına ve bunların Türk kültüründeki yerine de değinilmektedir.

Kız Evliya Türbesi: Edirne saray içindedir. Esasen birkaç taşla örülmüş küçük mezarında, gelin telleri adak bezleri ve sembolik çocuk beşikleri vardır.

Kız Veli (Mühürlü Sultan)Türbesi: İzmir Menemen'de Merkez çarşı içi, müftülük yanındadır. Ziyaretçiler burada mum yakar, şefaât diler dünyevî isteklerde bulunurlar. Kız Veli'nin Kırklardan birisi olduğu inancının halk arasında yaşamakta oluşu, kırklardan kızların da olabileceği inancının bir ürünüdür.

Sarı Kız Türbesi: Bolu ili Mengen ilçesi Ağacalar köyü Sarıkız mahallesindedir. Türbede, bakire ölen ve ermişliğine inanılan sarı bir kız yatmaktadır. Rivayete göre Türkmen kızı olan Sarı kız, her sabah erken kalkar geyiklerin sütünü sağır fakirlere verirmiş. Bir sabah babası tarafından takip edilip sırrı açığa çıkınca hemen ölmüştür. Türbeyi ziyarete gelenler namaz kılar dua ederler. Halk inançlarında ilâhî

sır sahibi olabilmek için cinsiyet farkı engel teşkil etmemektedir. Sırrı açığa çıkan ermiş hemen ölür, inancı vardır. Türk halk inançlarında geyiğin özel yeri vardır. Geyik, donuna en kolay girilebilen bir hayvandır. Birçok yatır türbesinde geyik boynuzu vardır. Safranbolu ve birçok yerde geyik, binalarda nazarlık olarak kullanılır. Bursa'da Safranbolu'da daha birçok yerde, Geyik Baba, Geyikli Baba, Geyik Binen Baba Türbeleri vardır.

Halk arasında; at, koç, geyik, kurt, öküz gibi bazı hayvanların koruyucu ve kolayıcı oldukları inancı vardır. Bu hayvanlara ait bazı vücut aksamalarının da bu hayvanlar öldükten sonra hikmetlerini sürdürdüklerine inanılır. Halk tasavvufunda sığır ve geyik, donuna en çabuk girilebilen hayvanlardır. Öküz ve koç boynuzlarının çakıldıkları ambar, ahır, değirmen kapı başlarında bunların kem gözlere ve görünmeyen kötülöklere karşı koruyucu olduklarına, böylece bereketin artacağına, nazar değmeyeceğine inanılır.

Balıkesir ili Edremit ilçesindeki Sarıkız Türbesinde her yıl *Dede Sofrası* kurulur. Ayrıca Afyon ilimizde de *Sarı kızlar Türbesi* vardır.

Kız Dedesi: Bolu merkez Ege Mahallesi Tarlabası caddesindedir. Diğer ismi Yusuf Sinan olan dedenin veli bir kul olduğuna inanılırken, Kız Dedesi hasta çocukların iyileşmeleri ve bekâr kızların bahtının açılmasında etkili oluşu ile bilinir, talebe ve çaresiz öğrencilere yardım ile ünlüdür. Kız Dede Türbelerinden birisi de Balıkesir'dedir.

Kızlar Türbesi: Kahramanmaraş kabristanındadır. Türbe kapısının şövesindeki helezoni delik ile ilgili bir efsane anlatılmaktadır. Bursa'daki Hanım Kızlar türbesinin diğer ismi, *Yılanlı Ziyaret*tir. Bursa'daki *Cariyeler Türbesi*nin diğer ismi ise *Saraylılar Türbesi*dir.

Kızlar Türbesi: Kastamonu'nun Çatal-zeytin ilçesi Samancı köyündedir. Türbenin ayağında bulunan kuyunun başında iki gelin kız ellerindeki su kapları ile türbenin bulunduğu yerde kaybolmuşlardır. Burayı ziyaret için daha ziyade, çocuğu olmayan kadınlar gelir, Kur'an okur dua eder horoz keser etini fakirlere ikram ederler.

Horozun Türk halk inançlarındaki yeri çok önemlidir. Sema'da horozların piri olduğuna inanılır. Horozun zamansız ötmesi iyi sayılmaz. Ayrıca horozun yumurtlaması ile ilgili inançlar da var. Depremi erken haber alan hayvanlar arasında horozun da varlığına inanılır. Dünya Kızıl Öküzün veya Kızıl Horozun üstündedir. Yezidi inançlı Kürtlerde ise horozun mitolojik anlamı daha derindir.

Kızlar ile ilgili türbeler daha ziyade kısmet açılması ve çocuk talebi ile ilgilidir. Anadolu Türbe ziyaretinde horoz kesme geleneği çok yaygındır. Eskişehir – Seyitgazi kutsal mekânında *Kral Kızı Elenora*, *Ümmühan Hatun*, (I. Alaeddin Keykubatın

Annesi) ve *Kadincık Ana* da yatmaktadır. *Kral Kızı Türbesi* olarak bir türbe de Bursa'dadır.

Kız Türbesi: Edirne merkez Kıyık Orta Çukur mahallesindedir. Türbede 1967'de ölen Şekmetli Efendi'nin yatmasına rağmen, türbe Kız Türbesi adını almıştır. Burada adak adanır, mum yakılır. Kur'an-ı Kerim okunup dua edilir. İfade edildiğine göre buraya akşam dolu olarak bırakılan abdest ibriğinin sabahleyin boş olduğu görülmektedir. Ulu zatların abdest almak için su ve havlu kullandıkları inancı Anadolu'da çok yaygındır. Bu nedenle türbeye abdest suyu konulur. Nejat Birdoğan, Hacı Bektaş Veli'nin keşf ve kerameti *Hatun Ana*'ya öğrettiğini açıklamaktadır. Zaviye kurucuları arasında *Kız Bacı, Ahi ana, Sakari Hatun, Fatma Bacı, Hundi Hatun ve Sume Bacı* da vardır.

Üç Kızlar Türbesi: Konya ili, Akşehir ilçesi merkezinde Taş Medrese yanındadır. Burada, Sahibi Ata Ali'nin kızları yatmaktadırlar. Genç yaşta ölen üç kardeşi, kısmetinin açılmasını isteyen genç kızlar ziyaret eder, burada mum yakarlar.

Üç Kızlar Türbesi: Konya'da Mevlâna Türbesi'nin arka bahçesindedir. Buraya üç kızlar şehitliği de denilmektedir. Burası, evlenme, çocuk sahibi olma isteği, doğurabilmek ve gönül meseleleri için ziyaret edilir. Amasya'daki *Üçler Türbesinin* etrafında da benzeri inançları gelişmiştir. Bir *Üç Kızlar Türbesi* de Bursa'dadır.

Işıklar Köyü Türbesi: Kütahya'nın Altıntaş ilçesi Işıklar köyündedir. Burada *Oğlan Türbesi* ve *Kız Türbesi* olmak üzere iki türbe bir aradadır. Buraya çocukları olmayan kadınlar gelir. Çocukları olunca da kurban keser, şükür namazı kılarlar. Bir ifadeye göre türbede yatanlar Abdülkadir Geylani Hazretlerinin müritleridirler. Diğer bir ifadeye göre de Yaşlıçayır mevkiinin savaş şehitleridirler.

Ebul Gazi Bahadır Han, Türkmenleri uzun süre yedi kızın yönettiğini belirtir. Türk halk inançlarının her alanında rastlanılan yedi kutsal sayısını yadırlarda da görmekteyiz.

Sir Hatunlar (Sire Hatunlar) Türbesi: İzmir Tire'de Maşa mahallesi Ekinhisarı caddesindedir. Burada Buğday Dede'nin yedi kızı veya yedi kız torunu yatmaktadır. Burayı ziyaret edenler mum yakar, adakta bulunur. Dua ederler. Rivayete göre yedi kardeş hayatta iken hiç konuşmazlarmış, keramet sahibi olduklarına ve kerametlerini sakladıklarına inanılmaktadır.

Türk halk inançlarında nezir-adak, yılın kutsal kabul edilen Muharremlik bayram arifeleri gibi muayyen dönemlerinde, özel olarak nezirde, adakta bulunma hâllerinde, doğum, teskere, tedavi, yokluktan kurtulma gibi sıkıntıların defedilmesi vesileleri ile yapılır. Çok kere mekân olarak ulu kabirlerin çevresi seçilir. Aç doyurulur, çıplak giydirilir, hayır işlenilir.

Yedi kardeşler, Yediler, Yedi Bacılar, Yedi Kızlar a ise Anadolu evliya kültüründe çok rastlanır. Beş ve üç ile tanımlanan yatırların durumu da aynıdır. Bunların hepsi kız veya erkek olabildikleri gibi, kızlı – erkekli karma da olabilmektedirler.

Denizli ili Baklan ilçesi Eski mezarlık içinde Hüsameddin Dede Türbesinin yanında *yedi kızlar kutsal mekânı* vardır. Yedi kızlar mezarlığa da ad olmuştur. Ayrıca *Yediler Ziyareti* ise, Erzurum ili Hasankale ilçesine bağlı Ezirmek köyündedir. Kıbrıs'ın *Yediler Türbesi* Lefkoşe'dedir.

Yedi Evliyalar Türbesi: Sivas'ın Eski Boğazkesen köyündedir. Yedi evliyanın yedi şehit oldukları inancı vardır. Burası tedavi ve istekler için ziyaret edilir.

Yedi Kızlar Türbesi: Manisa Ulutepe mahallesi Yedi Kızlar sokaktadır. 14. yy.a ait olan türbede İshak Çelebi'nin karısı *Gülgün Hatun* ile altı kızı yatmaktadır.

Kırk Kızlar Kümbeti: Tokat ili, Niksar ilçesi Cedit mahallesindedir. Rivayete göre zamanın valisi halka zulmetmektedir. Valinin kızı kırk arkadaşı ile zulme karşı direnirler. Bunun üzerine vali direnişçilerin hepsinin başlarını vurdurur. Bakımsız olan türbeyi halk kutsal bir makam saymaktadır. Eskişehir ve Bolu'daki türbelerden de birisinin ismi *Kırk Kızlar Türbesi*dir. Ayrıca; Sivas'ta ve Kırklareli'nde de *Kırklar* vardır.

Kırkkızlar (Kırgızlar) Türbesi: Bursa–İznik'te Yenişehir kapı dışındadır. Kırk, Türk halk sufizminde önemli yer tutar. Çocuk ve anne kırklanır. Kırk gün düğün yapılır. Kırk, hem yer isimlerinde hem insan isimlerinde ciddi yer alır. Karakalpakistan'da Kırkkızlar Destanı Türk destanlarında önemli yer tutar. Kırklar Meclisi, Kırklar Cami İnanç kültürümüzün ürünleridirler.

Kırklar Sultan: İstanbul ili Beykoz ilçesi Dereseki köyünde yatmaktadır. Menkıbesine göre Abdulkadir Geylani Hazretlerinin kırk talebesinden birisidir. Ordu ile birlikte İstanbul'a giderken derenin setinde şehit olmuş ve köy ismini oradan almıştır. Hakkında fazla malumat bulamadığımız Kırklar Sultan'ın cinsiyeti için de kesin bir şey söylenemiyor. Sultan olmak şehit olabilmek ve kırk öğrenciden birisi olabilmek için cinsiyet, belirleyici bir faktör değildir. Afyon ilimizde de *Kırklar Makamı* vardır. Erzurum'un İspir ilçesi Karakaş Köyünde *Kırklar Ziyareti* ve aynı ilimizin Tekman İlçesinin Hacı Ömer köyünde *Kırklar Mezarlığı* vardır.

Kırk Kızlar Tepesi: Kayseri Talas'da Ömerhacılı köyünün kuzeydoğusundadır. Rivayete göre düşman saldırısına maruz kalan Kırkkız, tepede toplanarak "Allah'ım bizi ya taş et ya kuş et." derler ve taş olurlar. Eğer ilkin kuş et deselerdi kuş olacaktı.

Anadolu efsanelerinde; düşmandan, ırz düşmanından veya aile içi anormal baskılardan korunmak için bu tarz dua ve taş olma olayına çok rastlanır. Genelde bu tür olaylar *Taş kesilme* olarak bilinir.

Van Erciş'te *Gül Handan*, Van'ın Gürpınar ilçesi Zerne köyünde *Hanımzade Türbeleri* vardır. Van'ın Dermeryema (*Meryem Ana*) ziyareti ise eski bir kilisedir. Erzincan-Tercan'da *Mama Hatun Türbesi* vardır. Cami bahçelerinde olduğu gibi kilise bahçelerinde ulu zatlar defnedilmişler veya caminin, kilisenin kutsiyetinden buraya gömülmekle istifade etmek istemişlerdir. Halk inançlarında Hristiyanların İslâm ve Müslümanların da Hristiyan türbelerine itibarı bir dönem oldukça yoğun iken konunun diğer boyutu da Anadolu Ermeni türbelerinin bir kısmının Gregoryan Türklerine ait olduklarıdır.

Koçlu-Koyunlu Türk mezar taşlarının ve On İki Hayvanlı Türk Takviminin bazı kiliselerde yer almış olması, kümbet tarzı çatı örtüsüne kiliselerde de rastlanması, Gregoryan kilisesinin kuruluş dönemlerinde bir kısım Türklerin bu cemaat içinde yer almış olabileceklerini düşündürürken; Hristiyan idollerinin bulunduğu yerlerde Müslüman halkın eski Türk inançları içerikli pratikleri yaşatmaları aynı düşünceyi doğrulamaktadır.

Meryem-Olukbaşı Türbesi: Aydın ili, Bozdoğan ilçesi, Olukbaşı köyünde bir tepededir. Burası çeşitli istekler bilhassa çocuk dileği için ziyaret edilir. Ayrıca askere gidenler ve çeşitli problemi olanlar da ziyaret ederler. Meryem'in sol göğsünden yaralanarak şehit olmuş bir kadın olduğu anlatılmaktadır. Türbesine zarar verenlerin rüyasına girerek ikaz ettiğine inanılır. Meryem ismi İsa isminde olduğu gibi Hz. İsa ve Hz.Meryem'e hürmeten çok konulan bir isimdir. Ayrıca şahadet şerbeti içebilmek için kadın kişi olmak engel değildir. Türbeye ve etrafına zarar verenlerin, türbede yatanlarca rüyaya girerek uyarıldığı inancı çok yaygındır.

Peygamberlere soy bağlantılı ulu kabirlerde de manevî itibar bakımından meretebe sadece er kişilere mahsus değildir. Bu soydan gelen eş ve kız çocukları da manevî itibar görürler.

Siddi Zeynep Türbesi: Antalya-Alanya Çarşı Mahallesi Kale Yamaç Mevkii Merkez Karakolu üstündedir. Siddi Zeynep'in Peygamber soyundan geldiğine inanılır. Çevre halkı bütün ruhsal hastalıkların tedavisi ve çocuk dileği için burayı ziyaret ederler. Ziyaretçiler dua eder şefaata dilerler.

Fatma ve Sakine Hanımın Türbeleri: İstanbul Fatih'tedir. Her ikisi de Hz. İmam Hüseyin'in kızlarıdır. *Daye Hatun*'un da Türbesi İstanbul Fatih'tedir ve O da sahabedir. Sahabe olabilmek için erkek olma şartı yoktur. Maraş'ta da İstanbul'da olduğu gibi Sahabi Türbeleri ve bunların etrafında yaşanan halk inançları vardır.

Erzurum ili Pasinler ilçesi Altınbaşak köyünde Peygamber efendimiz(SAV)'in soyundan gelen Dede Mahmut Efendi Türbesi'nde İbrahim Hakkı Hazretlerinin annesinin babası olan Dede Mahmut Efendi ile Alvarlı Muhammet Lütfi Efendi Hazretlerinin de annesi olan *Hatice Hatun* da yatmaktadır. Halk, Dedenin füyuzatından istifade etmek ve dua edip Kur'an-ı Kerim okumak için ziyaret ederler.

Şeyhetü Zeynep Türbesi: Siirt merkezde Aydınlar caddesindedir. Birçok ulemanın yetişmesinde hocalık yaparak katkıda bulunmuştur. Hz. *Rahime*, Hz. Eyup (A.S.)'ün eşi olup Urfa Viranşehir de yatmaktadır. Ziyaret eden hastaların şifa bulduklarına inanılır.

Zeynelabidin ve kız kardeşi *Sitti Zeynep*, Mardin Nusaybin'de Yıldırım mahallesi Zeynelabidin sokak No: 15'te aynı türbe içerisinde dirler. Ehl-i Beyt olduklarına inanılan bu zatları ziyaret edenler Kur'an okuyup dua ederler.

Ağrı, Doğu Beyazıt, İshakpaşa Cami civarındaki Ahmed-i *Hani (Hani Baba)* Türbesinde Peygamber efendimizin soyundan geldiğine inanılan *Hani Baba* gibi ulu erlerin yanı sıra *Seyyide Hatice Hanım* gibi kadın kişiler de yer almaktadır. Burayı ziyaret edenler fatiha okur dua ederler. Ankara Nallıhan, Emresultan köyündeki *Tabduk Emre Türbesinde* Tabduk Emre ile birlikte aile efradı da yatmaktadır. Horasan'dan gelmiş bir Horasan eri olan Tabduk Emre ile birlikte 4 çocuğu ve eşi de gelmiştir. Tabduk Emre'nin mücadelesinin mahiyeti şüphesiz Horasan eri olan eşinin davasından farklı değildi. Buraya çocuğu olmayanlar adak için gelir. Nafile namazı kılar, kurban kesip dua ederler.

Cimcime Sultan: Ankara ili, Haymana ilçesindedir. Buradaki şifalı kaplıca suyunu ilk bulan Cimcime Sultan olmuştur. Burayı çocuğu olmayan anne adayları ve kismetleri açılması için genç kızlar ziyaret ederler. Ziyaretçiler yakın çevredeki ağaçlara adak çaputu asar, dilekleri kabul olunca tekrar gelip kurban keserler. Rivayete göre Cimcime Sultan'ın yüzünde ve vücudunda yaralar çıkar. Üvey annesi hastalık kendilerine de geçmemesi için onu evden uzaklaştırır. Kaplıcanın bulunduğu yerde oynarken Cimcime Sultan bu su ile yıkanır ve tedavi olur. Cinsiyeti tartışma konusu olan Cimcime Sultan'ın genç bir kız olduğu, günün erken saatlerinde kaplıcaya gidenler sarı saçlı güzel bir kızı kaplıcada görünce anlaşılır.

Kayseri Develi ilçesi, Epçe köyündeki *Epçe Sultan Türbesinde* yatan şahsın cinsiyeti bilinmemektedir. Türbede *Beşik* denilen tahtadan yapılmış mezar vardır. Yatırın başındaki üç kg. ağırlığındaki taş, ağrıyan yerlere sürülmektedir. Sultanın Horasan'dan geldiğine, Havadan köyündeki yatırla amca çocukları olduklarına inanılır. Onun ziyaretine *Eğer taşı* diye bilinen taşla binerek gittiği rivayet edilir.

Urfa'daki Eyüp Peygamber'in türbesinde de sürüldüğü zaman şifa vereceğine inanılan bir taş vardır. Taşa, duvara binerek at gibi sürme, menakıpnamelerde de geçmektedir.

Sultan Hatun veya **Aynalı Kadın Türbesi**: Sinop ili Meydan Kapı mahallesindedir. *Hatunlar Türbesi* Sinop merkez ilçede Ada Mahallesindedir. Bursa'da *Hatice Sultan Türbesi* ile *Huna Sultan Türbeleri* vardır. Huna Sultan'ın diğer ismi Ak Türbedir. *Safiye Sultan Türbesi* ise, Aydın Koçarlı'dadır.

Nejat Birdoğan, Hatun'un kumalık anlamına geldiğini belirterek; "Töreye göre ikinci hanıma yer olmadığından savaş esirlerinden seçilen bu ikinci eşlere hatun denilmeye başlandı demektedir (Birdoğan, 1988: 3-12). Hatunluk zamanla hem sosyal ve hem de inanç içerikli itibar kazanmıştır.

Hafsa Hatun Türbesi: Aydın Kuyucak kasabası Azizabat köyündedir. Türbe Aydınoğullarının uç beyliklerinden Süleyman Şahın Kızı Hafsa Hatun veya Hafız Hatun'a ait olup XIX. yy. da Karaosmanoğulları döneminde yapıldığı ifade edilmektedir. Burada mevlit okutulur, hayır yemeği verilir. Türbenin yanındaki ağaca niyet bezleri bağlanır. Kadınların dilek tuttukları makamlardandır. Sultanlı Türbelerimizden birisi de Van ili Erçis ilçesi Yılanlı köyündeki *Sultan Zübeyde*'dir. *Halime Hatun Türbesi* ise, Van'ın Gevaş ilçesindedir. *Nigar Hatun Türbesi* Antalya'da *Erzen Hatun Türbesi* ise Bitlis'tedir.

Erzurum Merkez Hasan Basri mahallesindeki *Rabia Hatun Türbesi* XII. yy.da yapılmıştır. Türbenin Mahrudi Kubbesi yıkılmıştır. Ayırdıcı hadlerini organ gibi bükülmüş vaziyette birer çift kabartma süsler, cenazeliği vardır. Sandukanın konduğu katın kapısı altından fevkalade nefis çiçek tezyinatlı bir kuşak bütün türbeyi sarar. Ulemadan bir kadın olduğu kabul edilen *Rabia Hatun Türbesi*'ni halk dua etmek için ziyaret eder.

Akhürrem Türbesi: Afyon ili, Çay ilçesinin Akkonak kasabasıdadır. Akhürrem'in veli bir hatun olduğuna inanılmaktadır. Kasabaya ismini bu veli hatun vermiştir. Anadolu'da birçok dağ kasaba ve semte ulu zatların ismi verilmiştir.

Safiye Sultan Türbesi: İstanbul Fatih, Ali Fatih mahallesi Koca Mustafapaşa caddesinde Sümbül Efendi camisinin avlusundadır. Safiye Sultan Koca Mustafa Paşa'nın kızıdır. Türbenin müştemilatında başka türbeler de vardır. Burası çeşitli maksat ve niyetlerle ziyaret edilmekte fatiha okunup dua edilmektedir.

İstanbul türbelerinin bilhassa Osmanlı hanedan ve devlet ricali türbelerinin etrafında günümüze gelen mistik folklor meselâ niyet bezi bağlamak türünden uygulamalar yoktur.

Pertavriyal Valide Sultan Türbesi: İstanbul Fatihde Guraba Hüseyinağa mahallesindedir. Pertevniyal Sultan (öl.1883) 2. Mahmut'un eşi Abdulaziz'in annesidir. Burada namaz kılınır ve bazen fatiha okunup geçilir.

Asude Hatun Türbesi: İstanbul Fatih'de Haydar mahallesi Karadeniz caddesindedir. Asude Hatun II. Beyazıt'ın süt annesidir. Ziyaretçiler burada Fatiha okur du eder.

Tevekkel Sultan Türbesi: İçel Silifke'de Cami Kebir mahallesinde Tevekkel Sultan Pasajı'ndadır. Burası Selçuklu Sultanlarından birisinin annesidir. Buranın ziyareti çarşamba ve perşembe günlerinde yapılır dilekte bulunulur.

Gülbahar Hatun Türbesi: Trabzon merkezde Gülbahar Hatun mahallesi Atapark'tadır. Türbede Yavuz Selim'in annesi Gülbahar Ayşe Hatun yatmaktadır. Manevi değeri olan bir hatun olduğu için ziyaretçiler fatiha okurlar.

Elti Hatun'un Türbesi: Tunceli –Mazgirt'tedir. Türbede Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın annesi ve kardeşi yatmaktadır. Rivayete göre Elti Hatun hayatta iken yılandan çok korkmaktadır. Vasiyeti üzerine korunmak üzere tabutu zincirle tavandan asılır bir süre sonra tabuta yılanın girdiği görülür. Bu defa tabutu şu anki durumuna getirilir toprağa gömülür.

Yılanın Türk halk inançlarında geniş bir yer tuttuğu bilinirken Eski Türk inançlarındaki yer altı hakimiyeti ile de bağlantılandırılmaktadır.

Selâmet Hatun Türbesi: Amasya merkezindedir. Halk, Hatunun kutsal bir kişiliği olduğuna inanmakta Allah rızası için ziyaret etmektedir.

Çandır Şah Sultan Hatun Türbesi: Yozgat ili, Çandır ilçesi Yeni Meydan'dadır. Fatiha okunmak için ziyaret edilir.

Fatma Hatun Türbesi: Kırşehir merkezde Yenice mahallesindedir. Halkın itibar ettiği bir mekândır.

Muhterem Hatun Türbesi: Kırşehir merkez Yenice mahallesi imaret mevkiindedir.

İklime Hatun Türbesi: Kahraman Maraş merkezde Belediye Çarşısı karşısındadır. *Haduniye Türbesi* Kahraman Maraş merkezde Kurtuluş Mahallesi Hamidiye caddesindedir. *Hatun Sultan Türbesi* Kastamonu merkezde Cebrail mahallesi Selçuk sokaktadır. *Mahperi Hatun Türbesi* Kayseri Melikgazi ilçesinde Hunat Camii yanındadır. *Kutlu Hatun Türbesi* Erzurum Gavurbağın mahallesindedir.

Destine Hatun Türbesi: Konya'dadır. XVII. yy.da yaşamış Mevliye (Mevlevî) tarikatı büyüklerindedir. Dünyaya gelmeden evvel manevî olan ünlü bir isim olacağı, kendisiyle ilgili görülen rüyadan anlaşıldığına inanılmaktadır.

Gülner Hatun Türbesi: Ankara yakınlarındadır. Türbesine adak bezi bağlanılmaktadır. Bu bezler bir anlamda saçdırlar.

Saçı, Türk halk inançlarında kansız kurban olarak bilinir. İyilikleri, güzellikleri celbetmek kötülükleri, fenalıkları defetmek için yapılır. Böylece, sağlık, saadet, geçmişlerin ruhuna rahmet, bereket ve rızık dilenirler. Bu münasebetle; çoluk-çocuk, konu-komşu, fakir-fukara, kurt-kuş sevindirilir. Doğumda ad vermek, ilk saç ve ilk dişte, ekinde, biçimde kabir ziyaretinde saçı saçılır.

Selçuk Hatun Türbesi: Sivas Suşehri'ndedir. Mezarı kaldırmak isteyen iş makineleri bozulmuştur. Buraya altını ıslatan çocuklar getirilir. Çocukların sırtlarına süpürge ile vurulur. Böylece altlarını ıslatmayacaklarına inanılır.

Beşkardeşler Türbesi: Sivas ili Şarkışla ilçesindedir. Sivas Karalar köyündeki Davullu Dede, Beşkardeşlerden biridir. Beşkardeşler Davullu Dede, Karacalar Tekkesi, Kevgir Baba Turna Dağı Ziyareti ve Damıl Baba'dır.

Baba, Ata, Dede-Baba, Pir bir anlamda eski Türk inançlarındaki *kam* kültürünün uzantılarıdır. Türk dünyasının her kesiminde çok sık rastlanan ulu kabirlerdir. *Kutsal Ata Ruhü, Kutsal Hakan* hiyerarşinde yer alırlar.

Çifte Sultanlar Türbesi: İstanbul Fatih'te Ali Fakih Mahallesi Koca Mustafa caddesindedir. Türbede Hz. Hüseyin Efendimizin kızları *Fatma ve Sakine Sultanlar* yatmaktadır. Türbe daha ziyade Alevî inançlı Müslüman Türkler tarafından 10 Muharrem'de merasim yapılarak ziyaret edilir.

Hatunlar, Sultanlar, Hanımlar, Anadolu Türk türbe kültüründe yer almış ulu kadın kişilerdir. Amasya'da *Selamet Hatun Türbesi, Eslem Hatun Türbesi, Kümbet Hatun Türbesi, Sucu Hatun Türbesi, Rumi Hatun Türbesi* gibi onlarca hatunla tanımlanan kutsal mekân etrafında çeşitli halk inançları gelişmiştir. Keza Bursa'da; *Devlet Hatun Türbesi, Ebe Hatun Türbesi, Gül Çiçek Hatun Türbesi, Gülrüh Hatun Türbesi, Nilüfer Hatun Türbesi, Şirin Hatun Türbesi, Kayseri'de Hüenal Hatun Türbesi, Konya'da Gömeç Hatun Türbesi* Erzurum'da *Ana Hatun Türbesi, Rabia Hatun Türbesi, Erzurum-Pasinlerde Ferruh Hatun, Eskişehir'de Valide Sultan Türbesi* bunlara örnektir.

Anadolu'da eski Türk inançlarının izlerini taşıyan çok yatır vardır. **Ömer Halan Türbesi** bunlardan birisidir. Ömer Halan atı ile gömülü ulu bir kabir olup Van ili Başkale ilçesindedir. Atı ve silahı ile gömülmek eski bir Türk inancıdır. Keza Elma veya **Alma Baba Türbesi**'nin birisi Sivas'ın Zara ilçesinde diğeri de keza Sivas'ın İmranlı ilçesi Akören köyündedir. Buradaki Elma Baba, Küpeli Baba ve Kızıl Baba'nın kardeşidirler. Elma Türk halk inançlarında dölün, zürriyetin, bereketin, doğurganlığın simgesidir.

At, Türk halk inançlarında; *at nalı*, *at kılı*, *at üzengisi*, *at gemi* vb. şekilleriyle geniş yer alır. Çocuklukta sopa atla tanışılır, nazar ve bereketle ilgili inançlarla devam eder. El sanatları ve mezar taşlarında yoğun olarak görülür.

Halk hikâyelerinde Rum Abdalları'nın çocuğu olmayan kadınlara elma vererek çocuk sahibi olmalarına vesile oldukları anlatılır. Rum Abdalları yani Abdalan-ı Rum, Gazıyan-ı Rum, Ahiyan-ı Rum ve Bacıyan-ı Rum yapılanmasının bir parçasıdır.

Loğusa Hatun: İstanbul-Beyoğlu Şişhane'de yatmaktadır. Lohusalara yol gösteren bir pir-i fâni olarak bilinmektedir. Burayı ziyaret edenler mum yakar, niyet taşı yapıştırırlar. Rivayet edildiğine göre, Asker olan bir kişi, hamile hanımını bir kulübeye bırakır. Allah'a emanet eder ve Allah rızası için savaşa gider. Döndüğünde eşini bıraktığı yerde bulamaz. Bir pir-i fâni zata sorar, o da bugünkü türbenin bulunduğu yeri gösterir. Asker baba buraya geldiğinde annenin öldüğünü yavrusunun ise hâlâ annesinin memesinden süt emdiğini görür.

Eski Türk halk inanç sisteminde *Umay Ana* kültü, yavrular ve hamile annelere yardım eden bir dişi ruh olarak bilinir. Bir kısım araştırmacılar *Fatma Ana* kültü ile *Umay Ana* kültünü birbiriyle ilişkilendirirken; diğer bir kısım halk bilimcilere göre *Fatma Ana* kültü, Kibela'nın devamıdır.

Kırmızı Ebe Türbesi: Ankara Kızılcahamam ilçesi Taşlıca köyündedir. Türbede Oruç Sultan Gazi'nin annesi yatmaktadır. Türbede yatan şahsı ve benzerlerini halk, Anadolu'nun Türk-İslâm yurdu oluşunun mimarları olarak görür. Ziyaretçiler burada ibadet etmektedirler. Rivayete göre Kırmızı Ebe, Alaaddin Keykubat'ın ordularını bir kova ayranla doyurmuş buna rağmen ikram edilen ayran bitmemiştir.

Ebe, *Ebe Ana*, *Ebe Kadın* halk inançlarımızda ebe kültünü oluşturmuştur. Birçok yerde bibi, hala veya teyze anlamına gelirken bazı yerlerde bibi, ebe anlamına gelmektedir. Güney Azerbaycan Türklerinde birçok *Bibi Türbesi* vardır.

Anadolu da Kırmızı Ebe kerametinde olduğu gibi benzeri kerametler çok anlatılır. Bunların toplanıp yorumlanması, Anadolu insanının estetiğini ortaya koyacaktır. Anadolu uluları, fikirlerini sözlü ifade ile doğrudan telkin yaparak açıklamazlar. Onlar sergiledikleri hayat tarzı ile menkıbeleşen hayatlarında doğruluğu, dürüstlüğü, mertliği, paylaşımı, bereket fikrini, gözü tokluğu, sır saklamayı, tevazuu, merhameti vb. sergilerler.

Bu arada Bursa ilimizde de **Ebe Hatun Türbesi** vardır. Bu türbenin etrafında da halk inançları yaşanmaktadır. **Hoş Ebe** ve **Gebe Sarıkız Türbeleri** Ankara Nallıhan'dadırlar.

Süt Evliyası: Sivas merkezde Şehitler caddesindedir. Süt Evliyası'nın çocuğunu emzirirken ölen şehit bir anne olduğuna inanılmaktadır. Sütü olmayan annelerin burayı ziyaret edip türbeye konulan suyu içmeleri hâlinde sütlerinin geleceğine inanılır. Anadolu'da süt inancı ile bağlantılı evliya çoktur. Bunlardan Van ilinin Çatak ilçesi Karağaz köyünde *Süt Ziyareti* vardır. Yine aynı ilin Dere köyünde de *Süt Ziyareti* vardır.

Süt Evliyalar Türbesi: Sivas Domurciardı mahallesindedir. Sütü olmayanların buradan bir miktar su içince sütlerinin artacağına inanılır. *Süt Ocağı* ise Sivas'ın Söğütçük köyündedir, Ocağa sütü ve çocuğu olmayanlar ziyarete gelir.

Kırklar Dağı: Sivas merkezde Tokus köyündedir. Kırk Horasan erinden birinin bu dağda yattığına inanılır. Merkez köyünde de bir Kırklar Tepesi vardır. Tepenin etrafındaki suyun şifalı olduğuna inanılır. Burada belirli bir günde ışık yandığına inanılır. Burayı ziyaret edenlerin dileklerinin gerçekleşeceğine inanılır.

Halk inançlarında bazı yatırlardan mübarek gecelerde ışık yandığına dair yaygın bir kanaat vardır.

Afyon Başmakçı ilçesindeki **Sultan Abdurrahman**, Abdulkadir Geylani Hazretlerinin talebesidir. Horasan Eri olan Abdurrahman ve eşi Sultan aynı türbede yatmaktadır. Burası toplu kabir ziyaretleri ile ziyaret edilir. Burada Yasin ve diğer sureler okunarak dua edilir. Bu türbe, Horasan Erleri Türkistan'dan batıya, kuzey ve güney batıya, Kafkasya, Kırım, Anadolu ve Balkanlara Türk İslâm misyonunu taşırlarken er kişi ve kadın kişinin aynı davada bir arada olduklarını gösteren çok tipik bir örnektir.

Keziban Bacı Türbesi: Afyon ili Emirdağ ilçesi Başkonak köyündedir. Hiç evlenmemiş olan Keziban Bacı, hayatta iken bazı kerametler göstermiştir. Bu türbeyi daha ziyade çocuğu olmayanlar ve çocuğu yaşamayanlar ziyaret ederler. Çocuk erkek olunca ismini Tufan, kız olunca Keziban koyarlar. Bu uygulamadaki inancın derinliklerinde türbedeki zatın koruyucu gücünün bulunduğu inancı vardır. Bir çok ulu zata yaşamayan çocuk satılır ve böyle çocuklara kız olunca Satı erkek olunca da Satılmış ismini koyarlar.

Bacım Sultan Türbesi: Ankara'nın Nallıhan ilçesi Tekke köyündedir. Türbede Taptuk Emre'nin kızı Bacım Sultan, eşi ve çocukları vardır. Burayı genelde akıl hastaları ziyaret eder, adakta bulunulur. Kurbanlar kesilir, namaz kılınır. Kesilen kurbanın eti çevrede dağıtılır. Türbenin yakınındaki *hamurlu suda* banyo yaparlar. Rivayete göre, Hamza Sultan'ın oğlu Hulf Sultan ile Tabduk Emre'nin Kızı Bacım Sultan sevdalanır ve evlendirilirler. Gelin Tekke köyüne gelince kaybolur. Tabduk Emre kızı için "O yerini buldu." der ve bugünkü yatırın olduğu yeri gösterir. Birgün Bacım Sultan'ı Tabduk Emre yakınları ile ziyaret etmek ister. Erenler

mevkiine geldiklerinde Bacım Sultan hamurlu elleri ile onları karşılar ve ellerinin hamurunu sıyırınca toprağa sürer ve oradan hamurlu su çıkar.

Anadolu'nun Türkleşmesi tarihi anlatılırken Ahiyan-ı Rum, Abdalan-ı Rum gibi Bacıyan-ı Rum'unda rolleri anlatılmıştır. Konuyu ilk ele alan eser Ömer Lütfi Barkan'ın *Kolonizatör Türk Dervişleri* isimli eseri olmuştur. Bu konuda daha sonra Mikail Bayram'ın ve Nejat Birdoğan'ın da çalışmaları olmuştur. Bacım Sultan'ın; bu mücadelenin dışında olduğu söylenemez. Suyundan, içilerek ve yıkanılarak şifa umulan yatırlar olduğu gibi çamurundan şifa umulanlar da vardır. Kars'ın Akyaka ilçesindeki Çemlik köyünde, yılanlık ve benzeri hastalıkların tedavisinde çamuru kullanırlar.

Üç Bacılar Türbesi: Bitlis merkezde Gökmeydan semtindedir. XV. yy.da II. Şerephan'ın kız kardeşleri oldukları ifade edilmektedir. Dileklerin yerine getirilmele-ri için genelde bayramlarda ziyaret edilir. Van'ın Erciş ilçesi Tekler köyündeki ziyaretin ismi ise Kavgalı iki Bacı veya *Kavgalı Bacılar* ziyaretidir. Aynı ilçenin Ziyaret köyünde **Bacı-kardaş** ziyareti vardır.

Bacı kelimesi genel anlamı ile kız kardeş veya kız kardeş yerine konulmuş bayan anlamına gelirken bu kelimenin Alevi Bektaşî İslâm Türk kesiminde özel anlamı vardır. Sıradan olmayan bu bacılığın bize göre derinliklerinde Bacıyan-ı Rum inancı vardır. Bitlis'deki Üç Bacılar Türbesi üç ulu kız kardeş anlamında olmalı.

Hacı Fatma Ana'nın Türbesi: Yozgat ili Çekerek ilçesi, Çeltek köyündedir. Burası hastalıkların şifası için ziyaret edilir. Muğla'da *Sarı Ana Türbesi* bu türden türbelerimizdendir.

Hayme Ana Türbesi: Kütahya Domaniç'in Çarşamba köyündedir. Türbede Osmangazi'nin ninesi Ertuğrul Gazi'nin annesi, Gündüz Alptekin'in eşi *Hayme Ana* yatmaktadır. Yatır, hayır dualarla anmak Kur'an-ı Kerim ve mevlit okumak için ziyaret edilir. Türbe civarında cirit oynanır, folklorik gösteriler yapılır, mehter takımı marşlar çalar, etli pilâv ikramı yapılır.

Ölü için hayır işlemek halkımızın eski ve yaşayan inançlarında önemli bir yer tutar. İnsanlara olduğu gibi bitki ve hayvanlara da hayır işlenir. İnsanlar için ölü aşı verilirken, mezarlara, yolcuların içmeleri için testi ile su konulur. "Kurdun kuşun içmesi için" mezar taşlarına *suluk* da yapılır.

Fatma Ana Türbesi: Sivas ili Suşehri'ndedir. Sivas yatırları arasında Horasan Erenlerinden Köse Süleyman ile Osman Gazi'nin kardeşleri olan *Fatma Ana*, *Şemsi Ana* vardır. Bunlar Anadolu Bacıları, Bacıyan-ı Rumlar'dandır.

Sarı Ana Türbesi: Marmaris'teki Balıcaların sefere çıkmadan ziyaret ettikleri bir yatırdır. Denizde dara düşenler "Yetiş Sarı Ana" diye ondan medet isterler. Nasi-

hati üzerine kursağında haram lokma bulunanların sefere katılmamalarının hayrına inanılır.

Ana Hatun Türbesi: Erzurum'dadır. Burayı rüyasında görenler ve ona hürmet duyanlar, ziyaret ederler. Afyon'da ise *Kadın Ana Türbesi* vardır.

İsminde gelin olan ziyaretler ise çok kere taş kesilme motifi ile ilgilidir. Bir çok yerde *Gelin Kayası*, *Gelin Alayı Kayaları* vardır. Van'ın Erciş ilçesi Ernis köyündeki *Gelin Alayı Ziyareti* bunlardan birisidir. Yine aynı ilin Gürpınar ilçesi Değirmen köyünde *Gelin Taşı* vardır. *Gelin – Güvey Kayaları* ise Van'ın Derebey köyündedirler.

Balca Nine Türbesi: Kırklareli Babaeski ilçesi Mutlu köyündeki türbede Balca Nine yatmaktadır. Ziyaret edenler dua eder, dilekte bulunurlar. Rivayete göre, Türbeye ait bir şeyin alınmasını Balca Nine onaylamamakta hatta cezalandırmaktadır. Yatırlarda görünen bu *sahiplilik* inancı evvelce de belirttiğimiz gibi çok yaygındır.

Vasiye Nine: Kocaeli Karamürsel'de Camiatık Mahallesi Park caddesindedir. Vasiye Nine, kadın evliya olarak bilinir. Ziyaretçiler ruhuna fatiha okurlar. Rivayete göre Vasiyet Nine yaşadığı devirde denizlerde sıkıntıya düşenlere manevî gücü ile yardıma koşmuş. Birgün sırrını açıklamak zorunda kalınca oracıkta ölüvermiştir.

Dağistanlı Şeyh Mustafa Efendi Türbesi Isparta Senirkent merkezde İstiklâl mahallesi Dağistanlı sokaktadır. Bu türbede de Şeyh'in aile efradı yatmaktadır. Bu tür türbelerde keramet hazirede yatanlarda değil türbeye adını veren ulu zatlardadır. Bizim vurgulamak istediğimiz ulu zatın manevî alanından istifade edilirken cinsiyetin bir faktör olmadığını belirtmektir. Burası, mecnunlar, deliler tarafından ziyaret edilir. Bu şekilde gönül hastalarına şifa veren özel türbeler de vardır. *Mem-u Zeyn Türbesi* bu türdendir.

Mem-u Zin Türbesi: Şırnak ili Cizre ilçe merkezindedir. Genç âşıkların ziyaret ettikleri bir türbedir. Burada Mem isimli erkek ile Zin isimli kız âşıklar yatmaktadır.

Bolu-Göynük ilçesi Kaşıkçı Şeyhler köyündeki Şıhlar Türbesi'nde bir erkek ile bir kadının yattığı inancı vardır. Bu tepede başka bir şey yoktur. Burası sıtma gibi hastalıkların tedavisi, çocuk dileği ve yağmur duası için ziyaret edilir. Ziyarete gelenler burada yatar, gördükleri rüyayı uygulayarak muratlarına ereceklerine inanırlar. Burada adak kurbanları kesilir. "Hacet Bayramı" kutlanılır.

Eşlerin aynı türbede bir mezar içinde yattıkları çeşitli Türk kesimlerinde nadiyen de olsa görünmektedir. Türkmeneli Erbil'in kuzeyindeki yarıda çiftlerin bir

uzun mezarda bir arada oldukları ifade edilmektedir. Rüya yorumu ile ve yatırın türbesinde yatılarak tedavi olma da oldukça sık rastlanılan bir inançtır.

Kasımpaşa Türbesi: Bu türbede Kasımpaşa ve kız kardeşi yatmakta olup türbe Mardin merkezde trafo altındadır. Hicrî 787 yılında yapılan türbe, hacılar tarafından hacdan evvel ve sonra ziyaret edilir.

Dağıstan'da hacca gidemeyenlerin üst üste yedi defa ziyaret edilmesi hâlinde hacı olunacağına inanılan *Hasan-Hüseyin* türbesi vardır. Anadolu'da hacdan evvel ziyaret edilen ulu kabirler vardır. İstanbul türbeleri bir dönem hacdan evvel gezilirdi. Esasen hacı adayları hacca gitmeden evvel çok kere buldukları çevrenin türbelerini genelde dolaşırlar.

Mardin Derik'in Dumluca köyündeki türbede **Zeytuna Hatun**, Seyid Şeyh Seşdaş Hazretleri ile aynı türbede yatmaktadır. İnanışa göre; bir değirmeni besleyecek kadar suyu olmasına rağmen, ziyarete gelenler arasında iyi niyetli olmayan şahıslara suyu keser su vermezmiş.

Anadolu'da iyi niyetli olmayan ziyaretçilere karşı verici olmayan hatta onları cezalandırdığına inanılan başka yatırlar da vardır. İstanbul Eminönü Süleymaniye Mahallesi Tiryaki sokaktaki *Kanuni Sultan Süleyman Türbesi*'nde *Rabia Sultan*, *Zeliha Dilarup Sultan* ve *Aziye Sultan* da yatmaktadırlar. Yine Eminönü'deki *Sultan II. Mahmut Türbesi*'nde Abdulaziz'in ve II. Mahmut'un eşleri de yatmaktadırlar. Eminönü'nün At meydanındaki *I. Ahmet Türbesi*'nde I. Ahmat'ın yanı sıra oğulları ve kızları da yatmaktadır. *Cedid Havatin Türbesi*'nde Sultan IV. Murat, Sultan Abdülmecit ve II. Abdülhamid'in çocukları ve eşleri de yatmaktadır. Kanuni'nin torunu olan *Huma Şah Sultan*'ın kızı **Fatma Sultan**'ın Eminönü'ndeki türbesi ise müstakil bir yapıdır. Hanedana mensup olan Çelebioğlu Alaaddin Mahallesi'ndeki *Hatice Turhan Türbesi*'nde Hürrem Sultan'ın, Kanuni Sultan Süleyman'ın ve Köprülü Mehmet Paşa'nın türbelerinde de durum aynıdır.

III. Selim, Sultan II. Mahmut Şehzade Mehmet, Şehzade Mahmut, Sultan V. Murat, Siyavuş Paşa, Sokullu Mehmet Paşa, Pertev Paşa, Nakkas Hasan Paşa, Hasan Hüseyin Paşa, Abdurrahman Paşa, *Adile Sultan*, *Nakşidil Valide Sultan*, *Gülüstü Sultan*, *Gülbahar Sultan Şahu Huban Hatun* Hekimoğlu Ali Paşa, Divitçi Şeyh Mustafa, *Zeynep Kâmil*, Merkez Efendi'ye ait türbelerde ve daha bir çok türbede hanedan mensupları âdeta bir gelenek geliştirmiş bu geleneği hanedan dışındaki bazı ünlü isimler de uygulamışlardır. Buna göre, Şeyhlerin türbeleri etrafında tarikat mezarlıkları oluşmuştur. Hanedan mensupları da aile mezarlıkları oluşturmuşlardır.

Ankara Altındağ Atpazarı sokak yedi numadrada, *Saraç Sinan Türbesi* bulunmaktadır. Türbede Saraç Sinan ile birlikte aile efradı da kalmaktadır. Burası özellikle bayanlar tarafından ziyaret edilmekte Kur'an-ı Kerim okunup dualar edilmektedir.

Türbelerin ziyaretinde ziyaret edilenin veya ziyaret edenin cinsiyet farklılığı olmazsa olmaz noktasında değildir. Ancak ulu zatların âdeti ihtisaslaştıkları şifa alanları vardır. Bazı yatırlar annelikle ilgili ihtiyaçlar için ziyaret edilirler.

Afyon Merkez, Mevlevi Camii'ndeki *Mevlevi Türbesi*nde erkek Mevlevilerin yanı sıra *Bahar Hatun*, *Güneş Hatun*, *Mutahkara Hatun*, *Fatma Zehra Hatun* da yatmaktadır. Türbe genellikle burada yatanların keramet sahibi olduklarına inanıldıkları için ziyaret edilir. Buraya çocuğu çok ağlayanlar ve evlenememiş kızlar dua için gelirler.

Tarikatlara mensubiyet şüphesiz sadece erkeklere mahsus bir imtiyaz değildi. Tarikat ehlinin defnedildiği Şeyh türbelerine, tarikata mensup mevki edinmiş ulu hatunların da gömülmeleri doğaldır.

Manisa Akhisar'daki *Şeyhisa Türbesi*nde Şeyh, karısı *İnci Hatun* oğlu İlyas ve annesi *Meryem* birlikte yatmaktadırlar. Manisa Gölarmara'daki *Mehmet Ağa Türbesi*nde Mehmet Ağa'nın oğlu ile kızı bir arada bulunmaktadır. Manisa *Yirmiiki Sultanlar Türbesi*nde Manisa'da valilik yapan şehzadelerin aile ve çocukları yatmaktadır. Sandukalardan sekizi erkek diğerleri kadın ve çocuklara aittir. Malatya Darende Balaban'daki *Şeyh Abdurrahman Erzincani Türbesi*nde de oğlu ve *Necmiye Hatun* bir aradadırlar.

Aksaray ili Güzelyurt ilçesi Selime kasabesindeki *Ali Paşa Türbesi*nde aile etrafı da yatmaktadır. Ali Paşa Türbesi'ndeki ölü başlarının savaş zamanında kayboldukları ve savaş sonrası türbeye döndüklerine inanılır ki, bu inanç da *Ana Maygıl* inancının bir ürünüdür.

Niğde merkez Şehitler Sağlık Müdürlüğü önünde bulunan *Hüdavent Hatun Türbesi*nde Selçuklu hükümdarı Keyhüsrev'in oğlu Şehit Rüknettin Kılıç Arslan, *Hüdavent Hatun* ve Niğde Sancak beyinin kızı *Belkıs* yatmaktadır.

Giresun merkez Tekke köyünde yatmakta olan *Şeyh Yakup Türbesi*nde aileden fertlerin arasında halifenin eşi ve kız kardeşi de vardır.

Mamahatun Türbesi: Erzincan ili Tercan ilçesi Mama Hatun semtindedir. Mamahatun, Saltuklu Beyliğinin kurucusu Alaattin Keyhusrev'in kızı olup aile efradı da bu türbede yatmaktadır. Türbeyi Ahlatlı mimar Şaşı Musaddal yapmıştır. Yontma taş ve Horasan harcı ile yapılmıştır. Kümbet'in altında bir çeşme vardır. Bura-

yı ziyaret edenler kasabanın kurucularına dua ederler. Rivayete göre Tercan'ın ilk sahibi kadın olduğu için burası *uğursuz yer* olarak kabul edilmiştir. Yavuz Sultan Selim burada konaklamak isteyince asker huzursuz olmuş ve konaklamaktan vazgeçilmiştir.

Türk halk inançlarında, uğursuz sayı, uğursuz gün, uğursuz hayvan gibi uğursuz yer inancı da vardır. Uğursuz yerler çok kere *Sahipli Yerler* olarak bilinir. Bunlar bazen de cinli yerler olarak anlatılır. Türk halk inançlarında kadının kadınlığından gelen özel yeri vardır. Kadınların özel hâlleri ile ilgili ayrıca inançlar vardır. Türk halk tasavvufunda kut bulmak için cinsiyetin bize göre yeri yoktur. Ancak, bir dönem Anadolu ve Kafkasya'da işe giden erkek önünden, kadının geçmesini veya ilk karşılaşacağı kimsenin kadın olmasını istemezdi. Bunun için kadınlar dışarıya çıkınca belirli yerlerin dışına çıkamazlardı.

Erzurum Pasinler ilçesi Ardıçlı köyündeki **Mısırlı Ali Gazi Paşa Kümbeti** ve **Feruh Hatun Kümbeti**, birlikte kutsal bir mekân oluşturmuşlardır. 850–900 yıl evveline ait kümbet, Kurtuluş Savaşı günlerinde Ermenilerin saldırısına uğrar. Ermeni milisleri türbeyi kurşunlamaya, kümbetin üzerine çıkıp yıkmaya kalkışır. Bunun üzerine türbe şiddetli bir sarsıntı ve savunma ile Ermeni milisleri çevreye savurur.

Türk halk inançlarında günümüzde de yaşamakta olan Yeşil Sarıklılar inancına göre geçmişin ulu zatları vatan savunmasında, yaşayan halkla birlikte savaşa katılır. Bu inancın derinlerinde eski Türk inanç sistemindeki *Ana Maygıl* inancının izleri vardır.

Diyarbakır ili Lice ilçesi Savat (Hazan) köyünde **Şeyh Abdulkadir'e** ait türbede aileden Asiye, Fatma ve Rukiye'nin de kabirleri vardır. Nakşibendi Tarikatı şeyhlerine ait türbeyi halk, şeyh mürşit ve halife olduğu inancından yola çıkarak ziyaret etmektedir.

Çorum merkez ilçe, Emrahmet, Üçdutlar mahallesinde yatmakta olan **Ümmü Gülsüm** bir hatun yatırdır.

Sonuç

Türk halk inançlarında ulu can olmak itibarıyla er ve kadın kişi farkı yoktur. Keramet gösterme veya yararlı olabilme durumunda da cinsiyet farkı bir faktör değildir. Bu özellik Türklerin İslâm evveli ve sonrası inançlarında aynıdır. Bu özellik İslâm inanç çevrelerinin hepsinde aynıdır. Ulu canların hikmetlerinden ve ruhaniyetlerinden nasip alabilmek için yetmiş iki millet aynı şansa sahiptirler.

Ulu zatlar yaşamları ile Allah'ın rızasına talip oldukları için iyi, güzel, temiz, doğru yaşarlar. Onların bu yaşamını örnek almak, insanları mükemmelleştirmekle

kalmaz, örnek alan insan sayısı arttıkça onların Allah nazarında itibarları artar. Bu onlara daha iyi daha güzel daha temiz daha doğru olma yükümlülüğünü getirir. Zira onlar yaşam tarzları ve çevre ile ilişkileri onaylanmış kimseler olarak kabul edildikleri için, takipçileri örnek alınarak Allah'ın rahmetine talip olunur. Âdeta onları izlemek sünnet gibi bir şeydir. Sünnet, Allah'ın uygun gördüğü yaşam biçimini Peygamberin hayatında uygulaması değil midir? Bu itibarla ulu zatların mükemmel olmaya celbetme mecburiyeti vardır.

Mukaddes mezarları ziyaretten alıkoyan zihniyet, İslâm'ı muhtevassız bir kabuk olarak değerlendirmeye midir? Tevhide ters düşmek midir? Bu türden ziyaretlere mani olmak, kurtuluşa giden kapıyı kapak mıdır? Bu ziyaretler mukaddes ve manevî faydalarla dolu bir iş midir? Bu ziyaretler manevî kemâle ermek ve Allah'ın rızasını celbetmek için gerekli midir, gibi hususlar bizim bu yazımızın öncelikli konuları değildir. Bu itibarla bu konulara değinmemeye çalıştık.

KAYNAKLAR

- ARAS, Nezihe, *Anadolu Evliyaları*, İstanbul 1975
 AYDIN, Mürsel, "Mukaddes Mezarları Ziyaret Etmenin Felsefesi" *Ehl-i Beyt* S.2 Eylül – Kasım 1993 sh. 193-196
 BARKAN, Ömer Lütfi, "Kolonizatör Türk Dervişleri" *Vakıflar Dergisi* C. II, 1942 s. 279-353
 BİRDOĞAN, Nejat, "Anadolu Aleviliğinde Kadın Bacılar Bacıyan-ı – Rum" *Folklor Halk Bilimi Dergisi* C. 4. S. 36 Ağustos 1988 s. 3-12
 İŞLİ, Necdet, *İstanbul'da Sahabe Kabirleri ve Makamları*, Ankara.
 KAYA, Doğan, "Sivas'ta Yatmakta olan Horasan Merkezli Anadolu Erleri" *Bildiri*, 2003.
 KAYA, Ruhi, *Erzincan Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*, Ankara 1994
 KALAFAT, Yaşar, "Anadolu Halk Sufizminde Erenlerin Yeri ve Rollerini", *1. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyaları Kongresi Bildirileri* Ankara, 1998, s. 227 –237.
 KOHBACH, Markus, (çev. Nejat Göğünç) "Zühidlikten Mücahidliğe: Geyikli Baba Osmanlı Süfilik Tarihine Bir Katkı", *Bursa Defteri*, Eylül 1999 s. 69 – 73
 KURT, Rahmi, *Sivas Merkez ve Merkeze Bağlı Köylerdeki Ziyaret ve Adak Yerleri*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeterlilik Lisans Tezi, Sivas, 2001
 OCAK, Ahmet Yaşar, "Türk Folklorunda Rum Abdalları" *VI. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri-II.C.* Ankara 1992, s. 271-276.
 ÖZÇELİK, Mehmet, "Efsanelerdeki Tayy-i Zaman, Tayy-i Mekân Motifi ve Âşık Mehmet" *SDÜ. Fen –Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 5, s. 173- 176
 SELÇUK, M. Kemal, "1999'da Geyikli Baba" *Bursa Defteri* Eylül 1999, s. 74-77
 Tercüman Gazetesi, *Evliyalar Ansiklopedisi* 11. Cilt. İstanbul 1992
 Türkiye Gazetesi, *Batı Anadolu ve Rumeli Evliyaları* 2. Cilt İstanbul 2004
 Türkiye Gazetesi, *İstanbul Evliyaları*, İstanbul 2004
 Türkiye Gazetesi, *Orta Anadolu Evliyaları*, İstanbul 2004

DİPNOTLAR

- * Dr. ASAM Kafkasya Ülkeleri Masa Başkanı